

De jaren negentig

Een van de opvallendste karakteristieken van de economische ontwikkeling in de jaren tachtig was de bijna wereldwijde tendens om aan de markt een grotere en aan de overheid een kleinere rol toe te kennen in het coördineren van economische beslissingen. Deregulering, privatisering, vermindering van belastingen en van het aandeel van de collectieve uitgaven in de nationale bestedingen vormden in Oost en West, in Noord en Zuid een nieuw, gemeenschappelijk element in de economische politiek. Het was een trendbreuk in de naoorlogse ontwikkeling waarin het domein van de staatszorg steeds verder was uitgedijd en een reactie op de economische crisis van de jaren zeventig waarin de beperkingen van het overheidsingrijpen pijnlijk aan het licht waren gekomen. De heroriëntatie op de markt bracht het economische herstel op gang en droeg ertoe bij dat de geïndustrialiseerde wereld in de jaren tachtig een zeer krachtige economische opleving doormaakte. En hoewel de huidige conjunctuurgolf over haar hoogtepunt heen is, zijn er goede vooruitzichten dat de opgaande lijn ook in de jaren negentig nog kan worden doorgetrokken.

Onder deze omstandigheden kan men van politieke partijen geen grootse plannen verwachten om de economie te hervormen. Ze zijn allang blij dat het weer beter gaat met de economie en gaan bovendien nog steeds gebukt onder het wantrouwen in de mogelijkheden van overheden om het economische proces in een gewenste richting te sturen. De economische paragrafen van de verkiezingsprogramma's van CDA, PvdA, VVD en D66 bevatten dan ook weinig verrassends. Alle vier partijen beloven braaf door te gaan met het terugdringen van het financieringstekort en het verminderen van het aandeel van de collectieve uitgaven in het nationaal inkomen. Alle vier trekken geld uit voor een aanpassing van de ambtenarsalarissen en uitkeringen aan de inflatie. Alle vier reserveren een paar miljard voor het milieu. En daarmee is voor alle vier de financiële ruimte ongeveer op. Voor de rest worden slechts wat accenten verschillend gelegd. In het tijdperk van 'no nonsense' maakt niemand zich illusies.

De bescheidenheid in de opstelling van politieke partijen wordt nog extra gevoerd door het besef dat de Europese integratie de nationale beleidsruimte verder inperkt. In zijn artikel in deze ESB brengt Geelhoed overtuigend naar voren hoezeer de nationale staat als het voertuig bij uitstek voor de verwezenlijking van politieke voorkeuren in het geïntegreerde Europa aan belang inboet. En op beleidsterreinen waar de nationale soevereiniteit nog intact blijft, dwingt de nauwe verwevenheid met andere Europese economieën tot een voortdurende toetsing en aanpassing van het beleid aan wat elders gebeurt. Alleen om die reden al lijkt er nauwelijks ruimte voor nationale economische initiatieven.

Toch laten de jaren tachtig ons met een aantal beleidsopgaven zitten waarvoor de markt geen oplossing biedt en waarvoor de politiek met creatieve ideeën zal moeten komen. In dit nummer van ESB worden enkele van deze beleidsopgaven toegelicht: de milieuproblematiek, de langdurige werkloosheid, de tekortkomingen in de economische structuur en de noodzaak om de doelmatigheid van het openbaar bestuur te vergroten. Dat de overheid er in financieel opzicht nog steeds niet in is geslaagd om in eigen huis orde op zaken te stellen (zie het artikel van Bron, Hoogteijling en Klunder in deze ESB), maakt de problemen alleen maar groter. Ondanks de florierende

economie kunnen de economische beleidsmakers het toch nog moeilijk krijgen in de jaren negentig.

De noodzakelijke omvorming van de economische ontwikkeling in een richting die het milieu spaart, lijkt in elk geval niet aan de markt te kunnen worden toevertrouwd. Er treden op dit terrein externe effecten op die niet of onvoldoende in de prijsvorming van productie en consumptie tot uitdrukking komen, maar die wel van directe invloed zijn op de welvaart van huidige en toekomstige generaties. Dit zal in de komende jaren ingrijpende veranderingen in het patroon van produceren en consumeren vergen. Ondanks alle aandacht nu voor het milieu lijkt dit besef nog niet voldoende doorgedrongen. Volgens Opschoor in deze ESB is het *Nationaal milieubeleidsplan* wat dit betreft te geruststellend. De economische implicaties van een 'duurzame ontwikkeling' gaan veel verder.

Het toegenomen vertrouwen in de werking van de markt heeft ook nog geen eind kunnen maken aan de hardnekkige werkloosheid in ons land. Hoewel de werkgelegenheid flink groeit, daalt de werkloosheid slechts tergend langzaam. Een aanzienlijke groep werkzoekenden dreigt blijvend buiten spel te raken. In het artikel van Kapteyn, Keuzenkamp en Van der Ploeg wordt de aard van de werkloosheid nader geanalyseerd. Hun betoog mondt uit in de conclusie dat een voortzetting van de economische groei nauwelijks helpt om de langdurige werkloosheid te verminderen. Specifieke maatregelen zijn noodzakelijk om de langdurig werklozen weer in het arbeidsproces in te schakelen. De toenemende schaarste op deelmarkten van de arbeidsmarkt is een extra argument om werk te maken van zo'n beleid.

Een ander beleidsterrein dat in de jaren negentig prominent op de politieke agenda zal verschijnen is het economische structuurbeleid. Als gevolg van de financiële problemen in de collectieve sector is de economische infrastructuur in ons land in een aantal opzichten verwaarloosd (verkeer en vervoer, onderwijs). Om de achterstanden weg te werken zullen omvangrijke en langdurige investeringen noodzakelijk zijn. Voor de financiering daarvan zouden nieuwe samenwerkingsvormen tussen overheden en bedrijfsleven tot stand moeten komen. Tot nu toe verloopt de samenwerking echter vaak nogal stroef. Daar zal verbetering in moeten komen op straffe van hoge economische kosten. De kwaliteit van de infrastructuur en het peil van de collectieve voorzieningen zullen in de geïntegreerde markt van de jaren negentig immers belangrijke concurrentiefactoren zijn. Hier ligt een gemeenschappelijk belang van overheid en bedrijfsleven.

De overheid zal ten slotte ook in eigen huis verder orde op zaken moeten stellen, niet alleen in financieel opzicht, maar ook organisatorisch. Nadat het bedrijfsleven in het afgelopen decennium een geweldige herstructurering heeft doorgemaakt die de efficiency enorm heeft verbeterd, is het nu de beurt aan de overheid die met dit proces nog maar net een begin heeft gemaakt. In 't Veld bespreekt in deze ESB een aantal knelpunten die zich hierbij voordoen en geeft mogelijke uitwegen aan. Ook hier vormt de Europese integratie weer het decor, want zoals Geelhoed uiteenzet, doorbreekt deze het monopolie van de nationale staat en maakt haar tot een mededinger op een markt. Dat dwingt de overheid zich in de jaren negentig ondernemend en slagvaardig op te stellen.

L. van der Geest